

Міністерство освіти і науки України
**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ
ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90 e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«04» листопада 2019 р.

№ 335

На № _____ від _____

**Директорам обласних еколого-
натуралістичних центрів (станцій
юних натуралістів)**

**Директорам районних та міських
еколого-натуралістичних центрів
(станцій юних натуралістів)**

Про навігатор виховання в закладі
позашкільної освіти еколого-
натуралістичного напрямку

Шановні колеги!

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді
Міністерства освіти і науки України з метою вивчення та подальшого
впровадження пропонує розробку «Навігатор виховання в закладі
позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку» (додаток 1).

Додаткова інформація: тел./факс 430-02-60, моб. тел.: (098) 206-26-33
(директор – Вербицький Володимир Валентинович), e-mail:
verbitskiy@nenc.gov.ua; сайт: www.nenc.gov.ua.

З повагою

**Директор НЕНЦ,
доктор педагогічних наук,
професор**

В.В. Вербицький

Навігатор виховання в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку

В освіті як у сфері соціокультурної практики заклади позашкільної освіти є своєрідними професійними навігаторами, оскільки саме позашкільна освіта дає змогу дітям виявити власні інтереси і розвивати здібності без примусу, зберегти фізичне та психічне здоров'я, знайти власну життєву дорогу, в якій багатоваріантні можливості. В сучасних умовах пріоритет необхідно надавати не тільки навчанню, а й вихованню, тому у місії закладів позашкільної освіти акцент повинен ставитися саме на виховання. Педагогіка позашкільної освіти – це педагогіка виховання вільної дитини, яка будується на основі закону творчості, що передбачає залучення дітей до реальної співтворчості, інтелектуального діалогу, гармонізації спілкування, успіху, здатності почувати себе вільними на випадок невдачі та мати право на невдачу.

Зклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку мають спрямовувати свою діяльність на виховання свідомих людей, здатних як до фізичної, так і розумової праці, до активної діяльності в різних галузях громадського і державного життя, в галузі науки і культури. Відповідно до завдань, які стоять перед суспільством, заклад позашкільної освіти повинен сформувати у вихованців основи екологічного світогляду, забезпечити моральне і фізичне виховання нової людини, яка гармонійно поєднувала б у собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість.

Основні напрями виховання закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку:

1. Компетентнісний підхід.

Позашкільна освіта вирішує питання емоційного, фізичного та інтелектуального розвитку особистості, формування її компетентностей.

Особливе значення в сучасних умовах для позашкільної освіти, навчально-виховної роботи в закладі позашкільної освіти має методика, що базується на застосуванні компетентнісного підходу. Саме вона спрямовується на досягнення нової якості позашкільної освіти. А це фактично передбачає вироблення і реалізацію нового, цілісного підходу до позашкільної освіти, нової моделі закладів позашкільної освіти. Основою методики позашкільної освіти на основі компетентнісного підходу є визначення мети, завдань, змісту, форм, методів і засобів позашкільної освіти з урахуванням компетентностей особистості. У структурі компетентностей, що складають основу реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті, необхідно виділити наступні:

1. Пізнавальна компетентність – компетентність, спрямована на оволодіння знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство.

Пізнавальна компетентність є першою сходинкою в основі реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті і передбачає оволодіння дітьми поняттями, знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство, сфери життєдіяльності людини, види, способи, засоби праці, матеріали та інструменти; морально-психологічні якості особистості, способи організації вільного часу тощо. Пізнавальна компетентність в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку передбачає оволодіння екологічними, біологічними, сільськогосподарськими, лісогосподарськими, медичними, хімічними поняттями, знаннями; формування поняття про цілісну картину світу, закономірності існування життя на Землі, самоорганізацію та саморозвиток природи.

2. Практична компетентність – компетентність, спрямована на формування практичних вмінь та навичок особистості.

У реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті необхідним є не лише набуття широкого кола відповідних знань, а й неодмінне вміння застосовувати їх у практичній діяльності. У цьому полягає наступна – практична компетентність, що спрямована на формування вмінь та навичок особистості засвоювати поняття і застосовувати знання на практиці.

Формування практичної компетентності в позашкільній освіті дозволяє розв'язати типову для освіти проблему, коли учні, оволодівши набором теоретичних знань, зазнають значних труднощів у їх реалізації під час розв'язання конкретних завдань або проблемних ситуацій.

Практична компетентність в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку має за мету формування екологічних вмінь і навичок розв'язання екологічних проблем, раціонального природокористування, природоохоронної діяльності.

3. Творча компетентність – компетентність, спрямована на розвиток творчої діяльності, здібностей, нахилів і уяви особистості.

Подальше формування компетентної особистості, її розвиток обумовлює третя – творча компетентність, яка також лежить в основі реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті і забезпечує розвиток творчої діяльності, майстерності, здібностей, нахилів та уяви особистості. Особливе значення творча компетентність має в сучасних умовах, коли творчий підхід до розв'язання будь-яких завдань, творча праця, постійне підвищення своєї майстерності, самоосвіта стали життєво необхідними кожному. Адже опанування знаннями та вміннями у готовому вигляді, за готовими зразками і шаблонами забезпечує лише репродуктивний, виконавський рівень.

Творча компетентність в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку - це набуття досвіду власної творчої діяльності у сфері екології, розв'язання творчих завдань, здатності проявляти творчу ініціативу; формування досвіду взаємовідносин людини з природою, вмінь проведення самостійних наукових досліджень; розвиток дослідницьких,

творчих здібностей, системного, просторового і логічного мислення, творчої уяви, фантазії; формування стійкого інтересу до екологічної освіти.

4. *Соціальна компетентність* – компетентність, спрямована на загальну культуру особистості, здатність до співпраці, самореалізацію та самовизначення.

Соціальна компетентність розглядається як четверта компетентність, що забезпечує реалізацію компетентнісного підходу в позашкільній освіті, – спрямована на виховання та розвиток загальної культури особистості, здатності до співпраці, самореалізації та самовизначення. Вона також визначає сукупність якостей людини, що становлять її імідж, індивідуальний стиль діяльності.

Соціальна компетентність в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку передбачає формування активної життєвої позиції, адаптацію, готовність до безперервної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потребу ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, підприємницьку діяльність. Засвоєння соціальної компетентності обумовлює прояв та розвиток важливих людських якостей і здібностей особистості, ставлення до праці, оволодіння соціальним досвідом. Також соціальна компетентність характеризує взаємодію людини з суспільством, соціумом, іншими людьми.

2. Патріотичне виховання.

Проблема патріотичного виховання виступає найбільш актуальною в українському суспільстві. Бути патріотом – природна потреба людини, задоволення якої виступає умовою її матеріального і духовного розвитку, утвердження гуманістичного способу життя, усвідомлення своєї культурної, національної і духовної приналежності до Батьківщини і розуміння демократичних перспектив її розвитку в сучасному світі.

Актуальність національно-патріотичного виховання зумовлена процесом становлення України як суверенної демократичної держави. Події, що відбуваються в Україні останнім часом, доводять, що питання виховання патріотизму стало загальнодержавним. Виховання патріотичних почуттів у закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку повинно відбуватися через виховання любові до природи, і містити в собі:

- виховання доброти і співпереживання до всього живого;
- виховання любові до ближніх;
- виховання почуття гордості за свою Батьківщину, бажання прийти їй на допомогу в тяжку хвилину;
- наповнення національно-патріотичним змістом всього освітнього процесу;
- впровадження в освітній процес закладу позашкільної освіти інноваційних та проектних технологій з метою створення можливості для формування в гуртківців громадянсько-активних якостей та соціально значущої поведінки;

- єдність закладу позашкільної освіти і сім'ї щодо здійснення національно-патріотичного виховання;
- поетапне формування патріотичної вихованості, починаючи з раннього дитинства;
- використання спадщини видатного педагога Василя Сухомлинського.

Патріотичне виховання має стати частиною державної молодіжної політики України. Бути патріотом своєї країни – завжди велика честь для кожної людини, що має почуття власної гідності. Але патріотами не народжуються, ними стають. Патріотичне виховання в державі, що розвивається – це ще і боротьба з різними негативними явищами (вимушена міграція, ріст злочинності, наркоманія, алкоголізм і екстремізм).

3. Перспективні форми роботи.

Розвиток позашкільної освіти залежить від форм роботи. Перспективними напрямками можна вважати:

Інклюзивна освіта.

Сьогодні гостро стоїть проблема розробки навчальних програм та створення умов для розвитку інклюзивної освіти у закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку. Необхідно забезпечити не лише матеріальну базу, а й підготовку спеціалістів для роботи з дітьми з особливими потребами. Цю роботу варто проводити в комплексі. Інклюзивні цінності в системі позашкільної освіти мають забезпечувати однакові права для усіх дітей.

Дистанційна освіта.

Актуальним є впровадження елементів дистанційного навчання в позашкільну освіту еколого-натуралістичного напрямку. Мова йде не про серію навчальних відеороликів, а повноцінне навчання, що включає онлайн-курс певної тематики і одночасну підтримку педагога-консультанта. Для цього потрібно навчити педагогів користуватись платформами для проведення вебінарів та сучасними інформаційними джерелами. Комп'ютерна грамотність педагога – не бажана характеристика педагога, а необхідність, продиктована часом.

Тренінгові курси.

Доцільним буде впровадження тренінгових курсів у позашкільну освіту як альтернативи гурткам. Це можуть бути як тривалі курси, так і короткотермінові, які охоплюють максимальне число учасників. Єдиною формою у позашкільній на сьогодні є гурток. Керівник гуртка може працювати лише в його рамках. Однак така форма не дає можливість охопити максимальну кількість дітей. Інтереси дітей не завжди є стійкими, інколи їм треба спробувати себе у різних напрямках, щоб визначитись. Тому доцільно крім гуртків у закладах позашкільної освіти організувати майстер-класи, ознайомчі курси, розраховані на короткий термін. Такі форми як довготривалі тренінги, серії майстер-класів, кількомісячні курси активно впроваджують

громадські організації. У закладах позашкільної освіти такі форми менш популярні, тому що для них немає законодавчого підтвердження.

Дослідництво.

У натуралістичній роботі важливою складовою є дослідництво. Однак законодавством не передбачено такої форми роботи, як індивідуальна. Індивідуалізація навчання обдарованої учнівської молоді через впровадження консультацій значно покращить рівень учнівських робіт та сприятиме профорієнтації учнів.

Виїзні форми навчання.

Заслуговують на увагу виїзні форми навчання. Вивчаючи природні об'єкти під час експедицій, польових практик, походів, учні набувають практичних навичок визначення видів рослин і тварин, вчать працювати з визначниками, аналізувати отриману інформацію. Участь у заходах сприяє формуванню свідомого ставлення до природних ресурсів.

4. Здоров'язберігаючі технології.

В умовах сучасного розвитку суспільства особливої актуальності набуває одне з головних завдань національної освіти – „збереження та зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я підростаючого покоління”.

Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я «Здоров'я людини – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб та вад».

Важливість введення в програму розвитку позашкільної освіти соціально-реабілітаційно-валеологічного напрямку зумовлений сучасною дійсністю, пов'язаною з духовною кризою підростаючого покоління, несформованістю життєвої компетентності.

Сьогодні, як ніколи, особливої актуальності набувають заходи зі створення нових ефективних методів реабілітації та профілактики, нетрадиційних підходів, що підвищують резервні можливості організму дитини. Тобто, очевидною постає необхідність упровадження в освітній процес різних здоров'япідтримувальних технологій, серед яких заслуговує на увагу нова галузь психолого-педагогічних напрямів під назвою „музикотерапія”, „арттерапія”, „театротерапія”, „природотерапія”, „екотерапія” тощо.

Мистецька діяльність духовно збагачує людину, допомагає глибше пізнати красу навколишнього світу. Привернути дітей до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, виховати й зберегти природну сутність особистості дитини, її індивідуальність, вплинути на розвиток її духовно-естетичних якостей.

Освітній простір для розвитку позашкільної освіти.

1. ***Створення мережі гуртків соціально-реабілітаційно-валеологічного напрямку*** з метою профілактики емоційно-стресових станів, розкриття інтелектуально-творчого потенціалу учнів та розвиток комунікативної культури, створення умов для особистісного зростання вихованців, розвитку їх творчого потенціалу, виховання духовно збагаченої компетентної

особистості. Впровадити заняття з „музикотерапії”, „арттерапії”, „театротерапії”, „природотерапії”, „екотерапії” тощо.

2. **Організація тренінгового навчання**, яке базується на принципах, що кардинально відрізняють його від традиційного навчання. Еколого-психологічний тренінг – форма еколого-валеологічного виховання, що орієнтована на відпрацювання й закріплення ефективних моделей поведінки в природі, максимально активну участь слухачів (учасників), взаємообмін досвідом та використання ефективної групової взаємодії. Мета – забезпечити людину знаннями та вміннями, що необхідні їй для виконання конкретних задач для збереження здоров'я і довкілля. Тренінг можна розглядати як один із головних методів ефективного викладання природничих дисциплін для вихованців старшої вікової категорії, не нехтуючи при цьому традиційними методами.

3. Впровадження в систему діяльності позашкільної освіти **творчих майстерень, в які покладені провідні методологічні принципи сучасної педагогіки й психології:**

- *системний підхід*, в якому відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку, в системі з іншими. При такому підході педагогічна система роботи з дітьми розглядається як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів: цілі освіти, суб'єкти педагогічного процесу, зміст освіти, методи і форми педагогічного процесу і предметно-розвиваюче середовище;

- *особистісний підхід* зорієнтовує на соціальну діяльність і творчу сутність дитини як особистості. В рамках даного підходу передбачається опора у вихованні та навчанні на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов;

- *діяльнісний підхід*, діяльність - основа, засіб і вирішальна умова розвитку особистості. Тому необхідна спеціальна робота з вибору й організації діяльності дітей в колективі. Це, в свою чергу, передбачає навчання дітей вибору мети і плануванню діяльності, її організації та регулюванню, контролю, самоаналізу й оцінці результатів власної діяльності;

- *напівсуб'єктний підхід* впливає з того, що сутність людини значно багатша, більш різностороння і складніша, ніж його діяльність. Особистість розглядається як система характерних для неї відносин, як носій взаємин і взаємодій соціальної групи, що вимагає особливої уваги до особистісної сторони педагогічної взаємодії з обдарованими дітьми;

- *культурологічний підхід* обумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурними цінностями. Вихованець не тільки розвивається на основі засвоєної ним культури, але і вносить до неї щось принципово нове, тобто він стає творцем нових елементів культури. У зв'язку з цим засвоєння культури як системи цінностей являє собою, по-перше, розвиток самої дитини, по-друге, становлення її як творчої особистості.

- *арттерапевтичний підхід*, який сприяє мобілізації творчого потенціалу дитини, розкриттю широкого спектра її художніх можливостей у сприйманні та вираженні прекрасного через символічну мову мистецтва. Поєднання

музикотерапії з іншими видами арттерапії сприяє розвитку в учнів уміння покращувати самопочуття методами слухання музики, співу, художнього слова, а також відтворення певного ритму, руху, танцю, відчуття в звуках кольору.

4. Організація дозвіллевої діяльності під час походів, експедицій, екскурсій, подорожей, здоров'язберігаючих практикумів, сімейних походів вихідного дня тощо.

5. Профорієнтаційна робота.

Життєва компетентність учня – уміння вчитися впродовж життя, визначена у Концепції нової української школи, передбачає формування вміння вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію. Тому завдання профорієнтаційної роботи у сучасному закладі позашкільної освіти полягає не тільки в ознайомленні учнів з професіями та правилами їх вибору, а й у вихованні спрямованості на самопізнання як основу професійного самовизначення; формування вміння аналізувати свої здібності, співставляти їх з вимогами конкретної професії, планувати власну траєкторію оволодіння професією, розвивати власні професійно важливі якості особистості. Профорієнтаційна робота в закладі позашкільної освіти здійснюється з урахуванням Законів України «Про освіту, Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Указів Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки».

Профорієнтаційна робота в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку має проводитися із застосуванням особистісно зорієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до формування свідомого професійного самовизначення кожного учня і включати наступні форми роботи:

- налагодження зв'язків закладу позашкільної освіти з соціальними службами, громадськими організаціями, центрами зайнятості населення, які впливають на самовизначення учнів;
- планування роботи педагогічного колективу з формування готовності учнів до профільного та професійного самовизначення;
- проведення педагогічних рад з проблеми профільного та професійного самовизначення вихованців;
- проведення тематичних тижнів (овочівництва і садівництва, флористики, фітодизайну і лозоплетіння, народознавства, профорієнтації).

Завдання закладу позашкільної освіти полягає у формуванні в учнівської молоді здатності до свідомого та самостійного вибору професії і подальшого оволодіння нею. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від активної позиції самих учнів, від усвідомленості себе суб'єктом власного життя, прагнення до особистісної самореалізації, вміння виважено і самостійно приймати відповідальні рішення. Тому вивчення професійного самовизначення школярів під час навчання у гуртках еколого-натуралістичного спрямування може відкрити нові шляхи його оптимізації.